

svag aning av homosensualitet och homosentimentalitet kan skönjas i fraset från svaritglänsande strumpbyxor på aktrisernas sammetsmjuka kroppar när de dansar vända mot varandra eller den ena bakom den andra på jakt efter sinnesintryck och känsloupplevelser, vilket endast mynnar ut i ett abrupt avbrott av sekvensen. Alltså i ett totalt förnekande av varje form av sexuell akt inom ramen för de två kropparnas falska harmoni som blott och bart endast är av samma sort och inte ett heteropar. I denna film kopulerar och blöder paren när penisar eller revolverar penetrerar dem. Vid ett enda tillfälle när de två huvudrollsinnehavarna dansar tillsammans och dessa kvinnokroppar exponeras, är man vittne till en fejkad penetration som inte leder till något, vare sig i fråga om könslig performans eller performativitet i handling. Heterobutch, desperata "lesbeauvoir", revolterande prostituerade, de två huvudpersonerna i Baise-moi har inte den minsta aning om vilka de i själva verket är. De våldtar, skändar och dödar för att framstå som vad de tror sig om att kunde förvandlas till. De undgår ingen förvandling eftersom deras sexualpraktiker ersätter samhällets maktutövande med en individuell makt, totalt ineffektiv då den aldrig producerar något annat än döden.

När man läser *Queer zones* befinner man sig, bortom "foucaultism" och "butlerism", inom argumentativa zoner för den radikala kritiken av heterosexualitet som Monique Wittig vågat initiera alltifrån 1978, långt före utgivandet av *The straight mind*⁷. När man äser Baise-moi befinner man sig bland approximativa bilder från den radikala kritiken av maskulinitet, fjärran från dagens vardagstrevliga franska filmer där man älskar varandra, pippar och grälar i daglig slentrian.

Jean A. Gitenet
(Översättning Sune Watell)

Noter

- 1 Epimetheus är Prometheus broder som äktade Pandora ur vars ask välldes fram all jordens olyckor. Endast hoppet kvarlämnades.
- 2 X-film är film som klassats som helt pornografisk av den franska statliga myndigheten Conseil d'Etat.
- 3 1988 gjorde Bourcier en enkät angående "uppfattning om HIV och riskfyllt beteende" bland semestrande Eressos-lesbianer på ön Lesbos. Hon framlade resultatet av denna vid ett symposium på Concordia Universitetet i Montreal 1998.
- 4 Leo Bersani: *Homos*, Harvard University Press 1995.
- 5 Leslie Feinberg: *Transgender warriors. Making history from Joan of Arc to RuPaul*, Boston 1996.
- 6 Florence Tamagne: *Histoire de l'homosexualité en Europe*, Berlin, Londres, Paris 1919-1939, Paris, Seuil, Collection Univers historique, 2000.
- 7 Bourcier har nyligen översatt till franska *The straight mind* och andra texter av Wittig. Se *La pensée straight*, Modernes/Balland, Paris 2001, 157 sidor.

Hel(ig) gemenskap

Eva Reimers och Susanne Lindström (red): *Blott i det öppna; Kyrkornas och kärlekens olika vägar*
Verbum, Stockholm 2000, 179 sidor

Intensiv närvaro. Många är vi som upplevt den förväntansfulla, glada och allvarsamma stämningen på Frigörelsegudstjänsterna i Storkyrkan genom åren. Hur vi återtar rummet, ger det vår närvaro. Fyller kyrkan till bredden med våra motsägelsefulla olikheter: läderbögar, lesbiska feminister, kristna, judar, ateister, troende och icke-troende av alla de slag. En dag på året är det vi som finns. Och delar. En dag då kyrkan och kärleken inte går olika vägar. Applåder! Kärleksnärvaro.

Att läsa *Blott i det öppna; Kyrkornas och kärlekens olika vägar* påminner mig om dessa stunder av hel(ig) gemenskap, men också om årets alla andra dagar. När man undviker kyrkan. När man inte orkar bli kränkt en gång till. När man sårats tillräckligt. *Blott i det öppna* fångar upp hela spektrat. Boken består av nio artiklar samt ett förord av Martin Lind, den hedervärde biskopen i Linköping som vägar "se människan". Hans enkla sammanfattning "där kärlek bor, är Gud" är inte komplicerad teologi, men väl så svår för kyrkorna att ta till sig.

Eva Reimers skriver i inledningskapitlet "Onaturlig natur eller naturlig likhet" att artikelförfattarna vill visa hur kontextbundna och konstruerande vi människor är, vare sig det gäller förståelsen av kön, sexualiteter eller andra livstolkningar. Att man inte vill ta upp homo- och bisexualitet som ett problem för kyrkan att tycka något om än en gång, utan istället kritiskt granska varför kyrkan ofta har så svårt med verkligheten. Att ställa frågan varför den institutionaliserade homofobin trivs så bra där? Ett behov av kvarhållande i könsindelningar, kategoriserande i heteronormativitetens likriktning, en rädsla för olikhet och mångfald, kan vara ledtrådar i nystandet efter en öppnare kyrka.

Bertil Nilssons "Att tillhöra gemenskapen – eller inte; aspekter på kyrkotukt och utanförskap i kyrkohistorien" handlar om hur kyrkans syn på synd och straff har mycket kvar att önska, trots 2000 års lärotid. Att stänga ute dem som inte passar in har skett med allsköns metoder, från bålbränning till skamplacering, undanhållande av Kristus genom nattvardsbann, vägran att begravas i gemenskapen. Ett korrekt leverne, i synnerhet sexuellt, tycks än idag vara ett mer angeläget tillhörighetskriterium än dopets tecken på kristen tro.

"Kan kyrkan ändra sin lära?" undrar Kajsa Ahlstrand och menar att den inte bara kan, utan alltid har gjort det. Vad som uppfattas som tradition, uppstår genom ett ständigt tolkande och omprövande, även om kyrkans argument för förändring är att det nya "alltid" egentligen har funnits. Men genom att belysa tidigare syn på slaveri, ränta och andra religioner, för att sedan jämföra detta med heteronormativiteten idag, visar Ahlstrand på hur kyrkan även tvärt och radikalt ändrat uppfattning om vad som är i enlighet med dess lära. Slaveri har ända tills slutet av 1800-talet ansetts kunna vara förenligt med kristen tro. Förbudet för kristna att uppbära ränta, upphävdes av kyrkan vid samma tid. Och författaren skriver att hon, som uppbär lön från Kyrkofonden, nu lever på ett sätt som tidigare ansetts vara djupt omoraliskt och i strid med såväl bibeln som traditionen. Auschwitz satte stopp för kristna kyrkors enkla fördömande av judar och andra trosinriktningar där inte Jesus stod i centrum som enda frälsningsvägen till Gud. Numera ber både Svenska kyrkans ärkebiskop och påven om förlåtelse för de brott som kyrkan begått mot andra. När blir det vår tur? Det är en bra bit att gå, skriver Ahlstrand, innan heteronormativiteten bekänns som synd, men kanske går det fortare än vi anar.

Åke Vibergs artikel "Social konstruktion och tradition; ett försök att förstå kyrkans hantering av frågan om homosexualitet" gör mig lite betänksam. Inte för hans redogörelse av hur bibeltexter vuxit fram i skilda sociala verkligheter, där begrepp som normal, onormal och abnorm konstruerats och fyllts med varierande innehåll. Inte heller har jag problem med att ny kunskap ofta medför nya tolkningar, eller att förekomsten av texter i bibeln som fördömer sexuella handlingar mellan människor av samma kön inte går att bortförklara, men väl att förklara. Det jag undrar över, är om det verkligen är så enkelt som att det är ökade kunskaper och människans ovilja att uppfattas som udda och inte anpassad till vad som för tiden är gångbart, som drivit fram ändrad syn på homosexuella. Ny kunskap uppstår sällan utan smärtsamma konfrontationer. Ny kunskap om homosexuella finns p.g.a. de många som dog för den, som berövades liv när de levde. Som inte tvekade att vara udda, trots att de inte fick uppleva förändrade attityder under sina livstider. Utan problematiserande maktanalyser kan en text som denna ge sken av att det alltid finns ett "vi" som är med på lika villkor och formar verkligheten. Men somliga "vi:n" har mer makt än andra och det är de som kallat – och fortfarande kallar – oss som är homosexuella abnormala. Viberg tar för lätt på förekomsten av systematiska förtryck. Det är inte "ytterst få" som lyfter på ögonbrynen för att en präst eller pastor är kvinna". Det är inte "ytterst få" som fördömer homosexualitet på grundval av 3 Mos. 20:7 och 18:22. Det finns en hel värld därute som fortfarande förbjuder kvinnor i prästämbetet och som förpassar homosexuella till helvetet med hänvisning till just Gamla testamentet. Dessvärre är detta ett vanligare hanterings-

sätt hos kyrkorna än ett aktivt omtolkande utifrån de "abnormas" livsvillkor.

I "Föreställningar om kön och sexualitet inom Svenska kyrkan" kritiserar Susanne Lindström Svenska kyrkan för dess heteronormativitet. Den talar med kluven tunga, menar hon och ger exempel på hur man i utredningar bereder plats både för dem som är för homosexuella och dem som är mot. Lindström tycker att kyrkan centralt borde ta ställning mot homofoba manifestationer, på samma sätt som man inte längre prästviger kvinnoprästmotståndare. Som ett av skälen anför hon ett citat ur *Befrielsen. Stora boken om kristen tro* (1993). Jag återger här delar av citatet för att visa att det ändå inte är så underligt att Svenska kyrkan månar om sina homofober.

Det är inte alltid män älskar kvinnor och tvärtom. Mellan två och fyra procent kan inte känna kärlek och sexlust till personer av motsatt kön. Detta behöver inte ses som en defekt i skapelsen. Om man verkligen menar vad man säger, att all kärlek är av Gud — bör man inte fördöma uttryck för denna kärlek. (1993 s. 307; 2000 s. 85)

Men vad säger egentligen denna text? Är den *för* homosexuella? Nej, det menar jag att den inte är, men den är ett typiskt exempel på hur Svenska kyrkan uttrycker sig kring homosexualitet. Homosexuella får finnas under vissa betingelser om de uppför sig "lagom". Var tas 2-4% ifrån? Varför är någon siffra alls relevant, om inte för att lugna den "normala" majoriteten? Och dessa procent "kan inte känna kärlek och sexlust till personer av motsatt kön". Åjo, det kan allt t.o.m. de mest förhårdade homosexuella. Men kanske blir man inte kär, förälskad, känner sig hel eller vilka kriterier vi nu har för våra val av partners och identifikationer. Och val handlar det om oavsett om man anser sig vara "född sån" eller kan variera sig mellan könen. Ja, vart tog bisexuella vägen? De ska väl bejaka sin heterosida kan man tro. Här spökar den av kyrkan på senare tid så omhuldade tanken på tillåtelsen av "den genuint homosexuelle", dvs. den som inte kan hjälpa det, den som inte kan ställas till svars för sin "läggning". Detta tydliggörs i meningen som därpå följer: att det inte behöver ses som en defekt i skapelsen. "Behöver?" Det *kan* alltså ses som en defekt – här ges homofober legitimt diskrimineringsutrymme. Än värre är ordvalet "i skapelsen", eftersom det teologiskt kan implicera att Gud inte skapat homosexualitet eller homosexuella, utan att det ska ses som en del av den fallna naturen, alltså den skadade, syndiga, trasiga skapelsen såsom den framstår efter syndafallet. Visserligen skulle många teologer invända att även heterosexuella är indragna i den fallna naturen och utsatta för livets trasighet. Jo, men det är en fundamental skillnad på att påstå att *alla* lever vi utanför den paradisiska helheten och att hävda att heterosexualiteten i sig är ofallen och den av Gud tänkta och föredragna sexualiteten. Man "bör" inte heller fördöma dessa eventuellt defekta, till heterosexualitet oförmögna varelser. Åter "bör", alltså går det an att fördöma om

man känner behov av det utifrån sin tro. Dessvärre är kristna texter, som till synes är positivt inställda till homosexualitet, ofta fyllda av sådana underliggande heteronormativa teologiska budskap, vilket Lindström tyvärr missat här. Men artikeln som helhet ger en spännande försmak på den avhandling som den ska ingå i. Hon tar även upp kampen om rummet: vad sker när lesbiska vigs i ett vigtkyrkorum? Det ohelgas, säger företrädare för kyrkan och kämpar för att behålla makten över riter, symboler och rum. I det heteronormativa rummet ska det inte heller vara för många bögar som tjänstgör i samma församling, då förmedlas en skev manlighet. Lindström gör helt rätt i att fråga efter orsaker till varför homosexuella uppfattas som hotfulla i kyrkan och jag tror att hon söker svaren på rätt ställe: att heteronormativiteten är beroende av könsdikotomier och komplementaritet för att fungera och i detta finns det inget rum för homo- eller bisexuella.

Ingeborg Svensson skriver om "Liket i garderoben: begravningsritualer i spår av aids". När någon dör uppstår ett tomrum. Hur ska vi hantera det obegripliga? Svenssons artikel visar olika vägar. Genom minnen, bilder och begravningsriter söker vi gestalta både den som dött och oss som den familj som lever vidare. Detta blir mycket påtagligt i begravningar av bögar som dött av hiv/aids. Artikeln är en del av hennes avhandling där hon undersöker vad som sker i samband med döden. En död kropp blir heterosexuell, om inget görs för att visa den dödes homosexuella liv. Jag gråter vid läsningen. Svenssons artikel minner om 1980-talets ohyggligheter, hur kristna sa att aids var Guds straff, att de som dog i "bögpesten" inte sveptes utan begrovs i svarta plastsäckar. Minns hur rädda föräldrar suddade ut sina döda söner, minns min undran om partnern skulle synas i dödsannonsen eller i kyrkan. Svensson analyserar dessa skeenden; hur det förhandlas om rätten till den döde och den dödes rätt. Hur hans liv kan förnekas genom begravningen. Men också hur fantastiskt underbart den kan gestaltas där "familj" inte är antingen släkt eller vänner, utan både och. Det är starka, vackra skildringar av mycket personliga begravningar med musikalsång, poesi och älskade artisters musik. Vänners vittnesbörd. Den vanligaste psalmen är *Blott i det öppna*. När Svensson berättar hur vanligt det är att Paulus ord om "att hade jag inte kärleken... vore jag ingenting" ur 1 Kor. 13:1-3 läses på aidsrelaterade begravningar, medan den texten annars ingår i Svenska kyrkans vigselritual, då känns det som en vink från ovan. De bejakande begravningarna påminner faktiskt i sin hyllning av livet och kärleken mer om bröllop än begravning, skriver hon. Så återtar vi åtminstone vid döden det heliga rummet för att fira livet och kärleken.

Lars Gårdfeldt berättar om Medvandrarerna i sin artikel "Den manhaftiga kvinnan och den fjollige mannen: om självförståelse, människosyn och Guds bild inom bota-homo-rörelsen". Det är en svensk variant på det amerikanska Exodus;

kristna som organiserat sig med det gemensamma målet att bota och frälsa homosexuella. Utifrån antagandet att homosexualitet beror på en felaktig könsidentifikation, försöker dessa grupper att göra lesbiska till "riktiga" kvinnor och bögar till "riktiga" män, dvs. sådana som kan gifta sig med och ha sin håg till det motsatta könet. Gårdfeldt poängterar att homofobi – vare sig den leder till dödande eller rättighetsinskränkande – innebär en syn på homosexuella som mindre värda än heterosexuella. Det tydliggörs i skildringen av rörelsens teologi; såväl Fader som Son och Ande engageras i kampen mot homosexualiteten. Här beskriver Gårdfeldt samma slags teologi som jag tog upp i samband med Lindströms artikel. Gud anses ha skapat enbart det heterosexuella paret till sin avbild (som Gårdfeldt mycket riktigt påpekar borde detta även få oönskade konsekvenser för heterosinglar). Homosexuella tillhör den fallna skapelsen. Med hjälp av Sonen, som sexualiserats så att lesbiska ska kunna uppleva Jesus som sin älskare, kan t.ex. lesbiska frälsas till "rätt" kön. Framställandet av Jesus som herman borde ju inte för bota-homo-rörelsen ha önskvärd effekt på bögar, tänker jag. Men logisk stringens och teologisk djupsinnighet är knappast utmärkande för rörelsen. Man menar också att när Jesus dog för mänskligheten och tog allas synder på sig, inkluderades även homosexualiteten. Följaktligen innebär då uppståndelsens seger över döden, att heterosexualiteten har segrat över homosexualiteten, skriver Gårdfeldt. Endast i den fallna skapelsen kan man alltså finna homosexuella, medan heterosexualiteten som sådan inte berörs av syndafallet. Heterosexualiteten blir de homosexuella frälsningsmöjlighet efter Jesus uppståndelse. Fördelen med denna slags banala teologi är att den heteronormativa logiken blir tydligare. Här används hela treenigheten i kampen mot homosexualitet och Satan; och som Gårdfeldt påpekar: det är ingen artskillnad i homofobin, bara gradskillnader. Bota-homo-rörelsen slår inte själva ihjäl bögar och lesbiska fysiskt, men med sin Gud som vapen gör de allt för att utrota homosexuella, eftersom dessa stör den av Gud inrättade könsordningen. De ger dock teologisk legitimitet för andra grupper att utrota homosexuella med andra medel än bön.

Under rubriken "Med Gud in i rädslan: om pastoral hållning inför homofobin" beskriver Ulrika Fritzon, Erik Isaksson och Lars-Olof Juhlin hur de i själavårdsarbetet empatiskt försöker följa individer in i deras rädslor, för att så kunna finna vägar bort från homofobin. Som vägledning för pastorer och andra välvilliga, som vill sätta sig in i den homofobes förutsättningar genom att kunna lyssna och samtala med respekt för allas integritet, kan artikeln säkert vara till god hjälp. Kanske kan den homofobe känna sig älskad och befrias från sin homofobi genom den pastoral hållningen. Jag måste dock tillstå, att trots att jag intellektuellt kan se det positiva och säkert nödvändiga i en sådan hållning, befinner jag mig själv känslomässigt snarare med Jesus på tempelplatsen och

vräker omkull bord i raseri över kränkningen av det heliga rummet.

I den avslutande och sammanfattande artikeln "Befriad att älska: utkast till en teologi i ljuset av samkönad kärlek" fortsätter Eva Reimers tanken att där kärleken finns fördrivs rädslan. Alla är älskade av Gud, ingen behöver vara rädd. Men dessa befriade kärleksmänniskor dominerar tyvärr inte våra kyrkor, säger hon. Kyrkan verkar vara rädd för den kropp och kärlek den predikar. Budskapet om befrielsen kommer nu från de homo- och bisexuella som formulerat sina erfarenheter i det som kan kallas "queer teologi", skriver Reimers. Man har slutat be om ursäkt och gör anspråk på sin plats i församlingen. Hon menar att queer teologi uppvisar släktskap med befrielse- och feministteologi. Det gör den, men hon får det att låta som det är först i queer-formen som homosexuellas teologi uppstår. Det är synd, eftersom det finns en mängd teologi som formulerats av bögar och lesbiska åtminstone sedan 1970-talet. En del av den är feministisk, annan inte. Men när man läser Reimers text kan det verka som att homosexuellas teologi är queer och att det dessutom finns feministisk teologi, som vore inte delar av den lesbisk, vilket är lite missvisande. Jag blir dock glad i hjärtat av Reimers förhållningssätt till bibeln, kyrkan, Gud; hennes betonande av kärlek, öppenhet och ärlighet, att alla bär vi ansvar för de liv och den tro vi har, att Gud inte är en otäck, småskuren typ.

Samtidigt saknar jag, både i denna artikel och i flera andra, ett större och mer problematiserande maktperspektiv. Om jag inte missminner mig, så är Gårdfeldt den ende som använder begreppet heterosexism, annars är det heteronormativitet som är den vanligaste utgångspunkten för maktanalyser. Om man inte ska hamna i en alltför individcenterad och könsutsuddad teoretisk bas, är det viktigt att man inte räds att emellanåt även använda sig av t.ex. feministiska eller marxistiska teorier. En annan tanke som slagit mig, är om författarnas sexuella hemvister avsiktligt har utelämnats i presentationerna? I regel kan den inte heller utläsas i artiklarna. Kan detta bero på att man inte har velat kategorisera sig genom sexualitetsbenämningar? Men varför skulle i så fall det vara värre än de yrkesbenämningar som nu anges? Eller finns det trots allt en (befogad?) rädsla för att vara öppen som bög eller lesbisk, i de fall då man är det? Jag hoppas att skälet är det förstnämnda, annars rimmar det illa med hela bokens uppgift och karaktär. Reimers skriver apropå bruket av psalmen *Blott i det öppna* att "homosexuella på ett särskilt sätt förstått värdet av öppenhet och ärlighet". Så sudda då gärna ut kön och sexualitet, släng kategoriserandet på soptippen, men räds inte att använda dem så länge som det kan innebära stöd för en endaste liten människa. *Blott i det öppna* är en bok som man inte behöver vara kristen för att ha stor behållning av. Däremot skulle många ha behållning av om alla kristna läste den.

Madeleine Tönnies

Vanlighetens villkor i Västerbotten

Svante Norrhem: *Den hotfulla kärleken – Homosexualitet och vanlighetens betydelse*
Carlssons Bokförlag, Stockholm 2001, 256 sidor

Svante Norrhem skriver inledningsvis i sin bok, *Den hotfulla kärleken – Homosexualitet och vanlighetens betydelse*, som handlar om "vad homosexualitet är eller har varit i Västerbotten", att en biprodukt av studier av en minoritet är att de säger något om majoriteten. Eller kanske uttryckt på ett annat vis, både "det normativa" och "det avvikande" konstituerar varandra genom att definiera sig själva i motsatsförhållande till varandra. Den danske homosexuelle sociologen Henning Bech talar i sin bok *When men meet* (1997) om den ständigt frånvarande/närvarande homosexualiteten. I situationer som på ytan kan uppfattas som synnerligt heterosexuella, skapar homosexualiteten med sin frånvaro betydelsen av "heterosexualitet", som inte skulle behöva definieras och reproduceras om ingen "andra" fanns. Detta fenomen exemplifierar Norrhem med de särskilda heterosexuella ritualer som beskrivs i den Norrländska uppslagsboken, som "nattfrieri", "bröllop" och "giftermåls seder". Norrhem skriver även att osynligheten av homosexuella i Norrbotten inte är "detsamma som frånvaro", dvs. bara för att fenomenet homosexualitet inte benämnts betyder det inte att det inte har funnits några homosexuella i Västerbotten.

Min egen läsning av Norrhems bok kommer oundvikligen att låta sig färgas av min position som bisexuell och biteoretiker. På samma vis som Norrhems studie om "minoritetspositionen homosexualitet" i Västerbotten säger en hel del om vad "majoritetspositionen heterosexualitet", eller kanske snarare, heteronormativitet, i Västerbotten är, säger det även en hel del om vad "minoritetspositionen bisexualitet" är i förhållande till "majoritetspositionen homosexualitet".

Norrhem syftar till att diskutera homosexualitet, och studien bygger dels på långa djupintervjuer med en mindre grupp informanter, dels på en större grupp som blivit tillfrågad om mer specifika saker under ett kortare telefonsamtal. Informantgruppen omfattar "homosexuella västerbottningar, heterosexuella västerbottningar och personer som via sitt yrkesverksamma liv kan ha haft en anledning att förhålla sig till homosexualitet" (s. 22).

Något som går igen i min personliga läsning av Svante Norrhems bok är